

Костянтин Леонідович Бугайчук, к.ю.н., доцент,
провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії
з проблем профілактики правопорушень та взаємодії із населенням,
Харківський національний університет внутрішніх справ

ДОСВІД РОЗРОБКИ ТА ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕМЕНТІВ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ У НАВЧАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ХАРКІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

У статті висвітлений досвід Харківського національного університету внутрішніх справ щодо розробки електронних посібників, дистанційних курсів, а також проведення дистанційного навчального процесу. На підставі проведеної роботи автором визначені позитивні та негативні фактори, що спостерігалися протягом навчання та окреслені напрямки вдосконалення впровадження дистанційного навчання у навчальний процес університету.

Ключові слова: дистанційне навчання, дистанційний курс, електронний посібник, МВС України.

В статье освещен опыт Харьковского национального университета внутренних дел по разработке электронных пособий, дистанционных курсов, а также по проведению дистанционного учебного процесса. На основании проведенной работы автором определены положительные и отрицательные факторы, которые наблюдались в течение обучения, а также намечены направления совершенствования внедрения дистанционного обучения в учебный процесс университета.

Ключевые слова: дистанционное обучение, дистанционный курс, электронное пособие, МВД Украины.

The article highlights the experience of the Kharkov National University of Internal Affairs on the development of electronic books, distance learning courses, as well as a distance learning process. Based on work conducted by the author identified the positive and negative factors that were observed during the study and outlines directions of implementation of distance learning in the learning process of the university.

Keywords: distance learning, distance learning course, an electronic guide, MIA of Ukraine.

Постановка проблеми. Сучасне суспільство, що розглядається як інформаційне суспільство та суспільство знань, висуває нові вимоги до вищої освіти. Тому постає питання про системну оптимізацію навчального процесу, про використання нових програм, більш ефективних форм, засобів і методів

навчання, так як від цього залежить рівень підготовки фахівця, який є показником якості сучасної вищої освіти. Впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у навчальний процес вищих навчальних закладів останні три роки набуває все більш стрімкого розвитку. Звичайно, що ці тенденції у освітянській діяльності торкаються організації навчального процесу у вищих навчальних закладах системи МВС України. Використання інформаційно-комунікаційних технологій в освіті безпосередньо пов'язано із таким поняттям як «дистанційне навчання», а чи потрібно це майбутнім працівникам ОВС? Ми вважаємо, що так.

По-перше, впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в навчальний процес ВНЗ МВС України сприяє розширенню базових вмінь та навичок курсантів в цій галузі. По-друге, воно створює підґрунтя для подальшого вдосконалення фахівця-юриста. Актуальність навчання через все життя (life long learning) диктує динаміка накопичення інформації сучасною цивілізацією. Якщо на початку ХХ століття фахівець, здобувши вищу освіту, почував себе впевнено 20-30 років, то на початку ХХІ століття «період напіврозпаду знань»¹ скоротився до 5 років! Тепер, щоб бути компетентним, необхідно постійно вчитися. Враховуючи швидкість зміни юридичної інформації, це набуває особливої актуальності. По-третє, лівова частина інформації вже давно перемістилася з друкованих видань до всесвітньої мережі Інтернет, а процес професійного навчання все більше здійснюється за допомогою сучасних інформаційних технологій, дистанційних тренінгів тощо. Отже, впровадження дистанційного навчання у навчальний процес вищих навчальних закладах МВС є не тільки «модною тенденцією», але й потребою часу.

Аналіз основних досліджень. Питанням організації навчального процесу за дистанційною формою навчання у вищих навчальних закладах присвячені

¹ Період напіврозпаду знань це кількість часу, який має пройти, перш ніж половина знань в певній галузі не буде замінена або буде доведено, що вона не відповідає дійсності. Обсяг знань в світі подвоїлося за останні 10 років і подвоюється кожні 18 місяців.

праці наукові праці вітчизняних дослідників: В.Ю. Бикова, В.М. Кухаренка, Н.В. Морзе, П.В. Стефаненка, Б.І. Шуневича та ін. Також слід відзначити дослідження провідних російських та білоруських вчених в галузі організації дистанційного навчання: О.О. Андрєєва, С. Л. Лобачова, В.Л. Наумова, Н.В. Нікулічевої, Є.С. Полат, В.П. Тихомирова, А. В. Хуторського [1-4], проте увага дослідників здебільшого прикута до навчального процесу в рамках таких напрямів підготовки як «інформатика», «фізика», «математика» та рідше «економіка» .

Аналіз наукової літератури та дисертаційних досліджень з питань організації дистанційного навчання у ВНЗ МВС показує, що дослідження в цій галузі мали місце у російській педагогічній науці [5-6], проте на теренах України спеціальні наукові дослідження дистанційного навчання майбутніх юристів не зустрічалися. Проведення у квітні 2011 року на базі Національної академії внутрішніх справ України науково-методичної конференції «Інноваційні технології підготовки правоохоронців» дозволяє стверджувати, що ВНЗ МВС накопичений деякий досвід впровадження елементів дистанційного навчання у навчальний процес [7-8].

Метою цієї статті є висвітлення досвіду Харківського національного університету внутрішніх справ щодо впровадження дистанційного навчання та електронних навчальних засобів у навчальний процес та формування на його основі відповідних висновків та узагальнень для вдосконалення цього напрямку роботи.

Виклад основного матеріалу. Запровадження дистанційної форми навчання в навчальний процес ВНЗ МВС України передбачено наказом МВС України від 21 липня 2008 року № 346 «Про затвердження положення про підготовку фахівців у вищих навчальних закладах МВС за заочною та дистанційною формами навчання» [9]. На підставі цього нормативного акту у Харківському національному університеті внутрішніх справ розпочалося створення та впровадження електронних навчальних засобів (електронних посібників) та дистанційних курсів у навчальний процес.

Науково-дослідною лабораторією з проблем заочного та дистанційного навчання ХНУВС розроблені електронні посібники² «Адміністративна відповідальність в Україні», «Адміністративне право України + модуль Адміністративна відповідальність», які у грудні 2009 та 2010 року посіли II та III місце відповідно на конкурсі МВС України на краще наукове, навчальне та періодичне видання в номінації «Електронні підручники, посібники».

Цільова аудиторія посібників – курсанти та слухачі ХНУВС. Напрями використання – допоміжний навчальний посібник для підготовки до практичних і семінарських занять, складання іспитів та заліків, написання контрольних та курсових робіт.

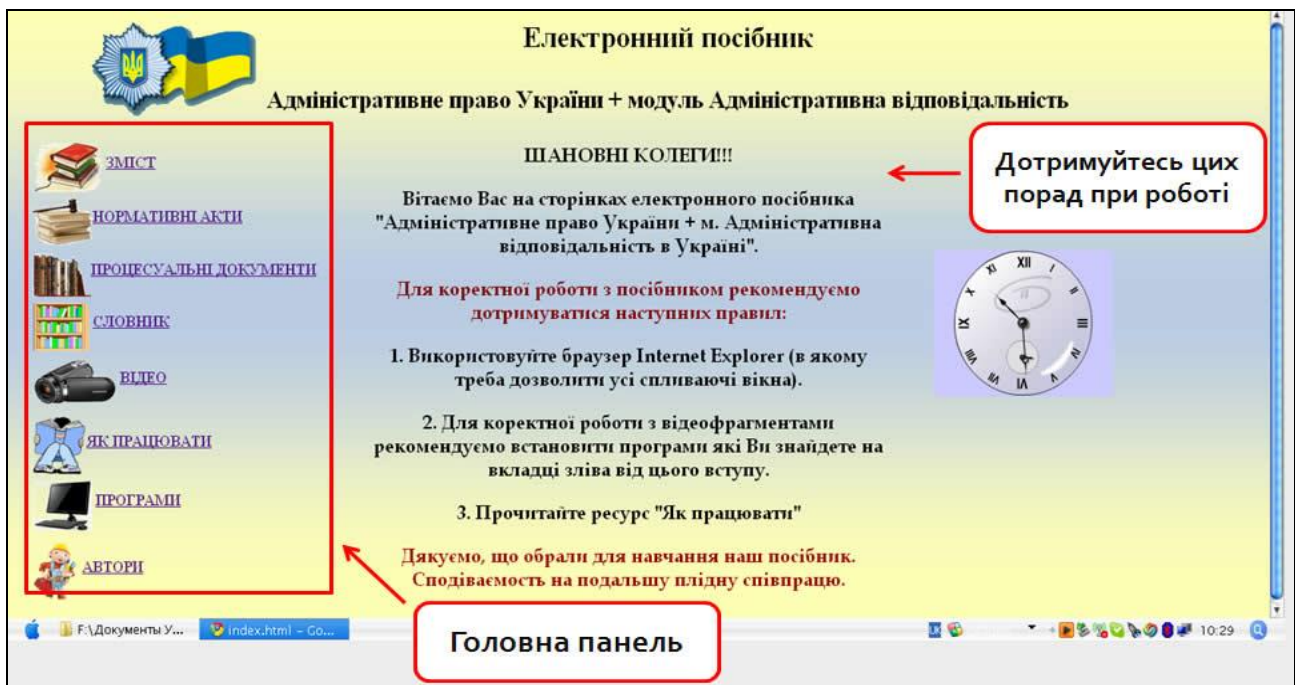
Електронні посібники розроблені відповідно до затверджених Методичною радою університету робочих навчальних програм з вказаних навчальних дисциплін та у відповідності до пп. 18, 26 додатку № 14 Пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності ОВС України на період 2010-2014 років.

Посібники мають наступну структуру:

- титульна сторінка. На титульній сторінці розміщена назва електронного підручника, управляючі елементи (вкладки) інша корисна інформація, яка дозволяє розпочати роботу з посібником;
- анотація. Вона включає цілі курсу, умови використання посібника, опис основних навичок та вмінь, які отримує слухач по завершенні вивчення дисципліни, методичні вказівки до роботи з текстом та практичними завданнями, відомості про авторів підручника тощо;
- інформаційний матеріал. Інформаційний матеріал розташований відповідно до тематичного плану навчальної дисципліни. Кожна тема включає коротку анотацію, навчальні цілі, ключові слова, методичні рекомендації щодо роботи з темою, виклад основного матеріалу, практичні та тестові завдання;

² Більш докладно про структуру електронних підручників (посібників) див. Бугайчук К.Л. Електронний підручник: поняття, структури, вимоги /К.Л. Бугайчук. - Інформаційні технології і засоби навчання. – 2011. – № 2 (2011). – Режим доступу до журн.: <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/issue/view/41>

- нормативно-правові акти. Нормативно правові акти відображені у декількох варіантах: повнотекстовий варіант, гіперпосилання на зовнішній Інтернет сайт, гіперпосилання на внутрішній ресурс;
- список рекомендованих джерел та словник (глосарій);
- додаткові матеріали за тематикою курсу: зразки процесуальних документів, макети юридичних справ, статистичні дані;
- методичні рекомендації до роботи з електронним підручником;
- корисні програми, які дозволяють працювати із інформаційними матеріалами підручника.

Мал.1 Стартова сторінка електронного посібника «Адміністративне право України + модуль Адміністративна відповідальність»

За час надходження до бібліотеки ХНУВС відповідними електронними виданнями для підготовки до практичних та семінарських занять, написання контрольних та курсових робіт скористалося 67 курсантів та 19 слухачів ХНУВС.

У 2009/2010 навчальному році в Харківському національному університеті внутрішніх справ створені та пройшли апробацію у навчальному процесі курсантів денної форми навчання 2 дистанційні курси.

Системою дистанційного навчання була вибрана розробка НТУ «Харківський політехнічний інститут» «Веб-клас ХПІ». Цільова аудиторія – курсанти денної форми навчання 2 та 3 курсу, напрям підготовки «Правознавство». Дистанційні курси були розроблені за наступними навчальними дисциплінами:

- «Адміністративна відповідальність в Україні» для курсантів 3 курсу навчально-наукового інституту підготовки фахівців кримінальної міліції (веб-адреса: <http://dl.kpi.kharkov.ua/webtu/dltu77>);

- «Адміністративне право України + модуль Адміністративна відповідальність в Україні» для курсантів 2 курсу навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів слідства та дізнання (веб-адреса: <http://dl.kpi.kharkov.ua/webtu/dltu83>).

Чим був зумовлений вибір такої цільової аудиторії? По-перше, впровадження цих дистанційних курсів у навчальний процес було першим експериментом і для того, щоб оперативно вирішувати нагальні питання щодо виконання практичних завдань та роботи із системою була потреба в аудиторії основним напрямом діяльності яких є саме навчання без надмірного відволікання на інші види діяльності (сім'я, робота). По-друге, будь-якій аудиторії потрібний час для ознайомлення із системою навчання, а це ознайомлення швидше можна було зробити саме із аудиторією денної форми навчання. По-третє, на той час деяка частка курсантів мала у власному розпорядженні комп'ютери із цілодобовим доступом до мережі Інтернет, без якого здійснювати повноцінний навчальний процес було неможливо.

Яким чином проходив набір цільової аудиторії? Курсантам 2 та 3 курсів були презентовані дистанційні курси їх структура, особливості та переваги для здійснення навчання. Враховуючи, що не всі курсанти мали власні засоби навчання (комп'ютери) та доступ до мережі Інтернет, то для проведення

експерименту були набрані тільки бажаючі. Після цього з групами відповідних інститутів були проведені очні практичні заняття щодо особливостей роботи у дистанційному курсі, порядку виконання завдань, спілкування із тьютором, вирішення технічних проблем. На цих практичних заняттях був узгоджений графік проведення очних зустрічей (1 раз на 2-3 тижні).

Курсантам пропонувалося використовувати матеріали дистанційного курсу за кількома напрямками:

- виключно як інформаційний ресурс для читання та підготовки для очних практичних та семінарських занять;
- як систему тестування для поточного самоконтролю. Тестові завдання розроблялися з різним рівнем валідності, який складав від 1-4 до 1-7 за різними темами;
- для повноцінного он-лайн навчання із дотриманням графіку навчання запропонованого в курсі (виконання практичних завдань, участь у дискусіях, проходження тестових завдань).

Робота у дистанційному курсі проходила паралельно із очними заняттями, тому курсантам, які приймали участь в експерименті, нараховувалися додаткові бали до поточних оцінок, а також підвищувався бал на підсумкових заходах (підсумковий модульний контроль, залік, екзамен).

Підтримку дистанційного навчального процесу забезпечувала кафедра адміністративного права та процесу, а також науково-дослідна лабораторія з проблем заочного та дистанційного навчання.

Знайомство із аудиторією розпочалося, крім установчих практичних занять, із вхідної анкети у якій курсанти дали інформацію про себе, очікування від проходження курсу, окреслили сфери застосування майбутніх вмінь та навичок, розповіли про свою обізнаність у дистанційному навчанні, досвід користування пошуковими юридичними системами тощо.

Аналіз результатів, показав, що 60 % курсантів не знали про дистанційне навчання нічого до проведення експерименту, в основному курсанти вміють користуватися стандартним пакетом MS Office (Word, Exel, Powerpoint). 60%

курсантів інституту слідства та дізнання (5 з 8) та 40 % (5 з 12) курсантів інституту кримінальної міліції ніколи не користувалися для навчання сайтами законодавства України.

Отже середньостатистичний портрет курсанта за результатами виглядає так: особа, яка чула що існує таке навчання, але не має його досвіду, вміє в основному користуватися пакетом офісних програм та володіє мінімальними навичками роботи в Інтернет (наприклад простий пошук інформації) та має намір застосовувати здобуті вміння та навички у подальшому навчанні та професійній діяльності. Приклади деяких відповідей курсантів наведені у таблиці 1.

Таблиця 1

Навчально-науковий інститут	Кримінальної міліції	Слідства та дізнання
Кількість курсантів, що заповнили анкету	12	8
Відповіді на деякі питання		
Що Ви знаєте про дистанційне навчання?	«Це навчання в вільний час за комп'ютером вдома». «Це навчатись на відстані без безпосереднього, особистого контакту між викладачем і учнем» «Це навчання через Інтернет, коли відсутнє безпосереднє спілкування з викладачем».	«Що існує така форма навчання і не більше». «Це навчання за комп'ютером».
Що Ви очікуєте від проходження даного курсу?	«Краще засвоїти предмет» . «Спробувати отримати знання легким та цікавим способом». «Хочу щоб знання затримались не на один навчальний рік (як з багатьох не зрозумілих дисциплін), або в гіршому випадку до кінця модуля, а на багато років».	«Хочу, щоб дане навчання заохотило до самовдосконалення і згодилось у житті». «Бажаю покращити знання та практичні вміння. Сподіваюсь, завдяки новому та цікавому способу навчання, буде легше досягти кращих результатів».
Якими комп'ютерними програмами Ви володієте (текстовий редактор Word, графічні редактори, програми для створення тестів тощо)?	«MS Office». «Програми для роботи із зображеннями Adobe Photoshop ACDSsee та word».	«Текстовий редактор Word, деякі графічні редактори». «Word, Photoshop, Powerpoint».
В якій сфері діяльності Ви маєте намір використовувати отриманні на курсі навички та вміння?	«У професійній діяльності». «У подальшому навчанні в університеті».	«У професійній діяльності (міліція)» «Для навчання в університеті»

Приклади оформлення дистанційних курсів та результати роботи курсантів відображені на малюнках 2-5.

Мал. 2 Стартова сторінка дистанційного курсу «Адміністративна відповідальність в Україні».

0	Прізвище	ім'я	T1	T2	T3	T4	T5	T6	Сума
1	Дунаєва	Валерія	37	26	27	26	28	29	173
2	Пилипенко	Олександр	37	25	25	28	19	28	162
3	Павлова	Тетяна	38	21	22	21	16	12	130
4	Вовчок	Віктор	26	15	21	15	16	11	104
5	Музычук	Алина	24	8	13	12	13	8	78
6	Решетняк	Олександр	31	20	10	.	6	.	67
7	Снісаренко	Андрій	27	14	15	4	5	.	65
8	Кальман	Максим	19	13	8	3	13	6	62
9	Падалица	Артём	23	3	13	6	8	7	60
10	Єсін	Олександр	20	13	9	9	6	.	57
11	Ткаченко	Дмитрий	18	.	12	6	7	.	43
12	Коковенко	Александр	16	7	8	5	.	.	36
13	Бацион	Микола	4	10	.	9	8	.	31
14	Капінус	Євгеній	10	10
15	Холод	Євгеній	4	4

Мал. 3 Результати роботи курсантів навчально-наукового інституту підготовки фахівців кримінальної міліції. Навчальна дисципліна «Адміністративна відповідальність в Україні».

Харківський національний університет внутрішніх справ
Навчально-науковий інститут заочного та дистанційного навчання працівників ОВС

Адміністративне право України + модуль Адміністративна відповідальність в Україні
http://dl.kpi.kharkov.ua/webtu/dltu83

Про курс Автор Тьютор Вхід Реєстрація Форум Пошта Чати План занять Курс-Меню Карта Тести знань Психологічні тести Мережеві тести Анкети Бібліотека Глосарій

Робота
Як заробляти бали
Як працювати в курсі
ОСТАННІ НОВИНИ ВІД ТЬЮТОРА
ДІЗНАЙСЯ ПРО СВІЙ РЕЙТИНГ!!!!!!

Вибране ПAM'ЯТАЙТЕ
Якщо тобі плюють у спину - це означає, що ти йдеш на крок попереду
(Кун-фу-цзи)

Вітаю переможця загального рейтингу ННІ ПФСД
Чорну Анастасію- ІСД-08-3
Окрема вдячність за активну участь наступним курсантам:
1. Гапон Валентині
2. Янюк Ганні
3. Колокольцевій Катерині
ТАК ТРИМАТИ!!!!!!

Керування Курсом
Контакти: -1 Уд | + Ф А Т
Аналіз 1 Зав
Перерахунок Т А О Д 1
Ресурс x П 1 2 3
«« Запити »» Стартова
Анкети {1} x | А | А-1
1 X-тести У

Мал. 4 Стартова сторінка дистанційного курсу «Адміністративне право України + модуль Адміністративна відповідальність в Україні».

Загальні результати

0	Прізвище	ім'я	T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T10	T11	T12	T13	T18	Сума
1	Чорна	Анастасія	29	19	19	13	17	19	16	26	16	22	17	8	17		238
2	Гапон	Валентина	24	18	17	18	12	15	12	17	15	12	14	15	14		203
3	Янюк	Ганна	24	18	15	8	14	13	13	13	10	10	11	6	6		161
4	Сагайдак	Едуард	23	17	16	13	9	7	6	6	7	5	7	5	4		125
5	Колокольцева	Катерина	4	12	16	11	11	11	6	7	6	6	8	6	5		109
6	Герман	Тетяна	18	10	9	7	8										52
7	Гаврашенко	Юлія	24	9	4	4	5										46
8	Гайдук	Сергій	13	6	6	4	4										33
9	Государский	Александр	13	7	4	4											28
10	Рябченко	Анатолій	5	6													11
11	Шапіренко	Олена	8														8
12	Мокрий	Роман	5														5

Мал. 5 Результати роботи курсантів навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів слідства та дізнання. Навчальна дисципліна «Адміністративне право України + модуль Адміністративна відповідальність в Україні».

Завершити повний цикл навчання та виконати усі заплановані контрольні завдання змогли не всі курсанти, що записалися на курс -7 з 15 та 5 з 12, тобто це цілком відповідає розподілу оцінок у звичайній групі, де кількість осіб, що навчається добре та відмінно не перевищує 30-40 відсотків. Також ці результати свідчать, що курсанти 3-го курсу мали більш достатній рівень мотивації та змістовніше опрацювали навчальний матеріал, адже ще три

курсанти прийняли участь у 4 темах з 6, а результати курсантів 2-го курсу вказують на формування на 5-му тижні певного «твердого кола слухачів», який здійснював подальшу роботу над курсом.

Наприкінці навчання відбулася зустріч усіма курсантами, на якій було проведене їх підсумкове анкетування та надані відповіді на запитання щодо підсумкових оцінок, перспектив впровадження дистанційного навчання у навчальний процес тощо.

Як позитивні моменти щодо навчання в курсі курсанти відмітили:

1. Якість підготовки матеріалів та їх оформлення.
2. Наявність гіперпосилань на нормативні акти.
3. Наочність (наявність схем та ілюстрацій до тексту).
4. Швидкість відповідей тьютора курсів.

Висновки. Проведена робота, а також результати обробки анкетних даних дали змогу зробити наступні висновки. Впровадження елементів дистанційного навчання у навчальний процес курсантів показало, що це є перспективним напрямом оптимізації їх навчального процесу. Специфіка організації навчального процесу курсантів денної форми навчання дозволяє зробити висновок про доцільність застосування в навчальному процесі дистанційних курсів та електронних посібників для підтримки очного навчання, а також для організації самосійної роботи та виконання практичних завдань та вивчення додаткового матеріалу у дистанційному режимі. Під час навчання нами були зафіксовані наступні перешкоди об'єктивного та суб'єктивного характеру, що негативно впливали на дистанційний навчальний процес:

- на момент проведення експерименту (оскільки інформаційні ресурси були розташовані на зовнішньому сервері) була необхідність у наявності більш постійного доступу до мережі Інтернет, оскільки режим роботи комп'ютерних класів університету та відсутність портів доступу не дозволяли робити це;
- деякі курсанти мали недостатній рівень знань щодо користування всесвітньою мережею Інтернет, електронною поштою та іншими

інформаційними технологіями. Тобто існує проблема «готовності» курсанта до дистанційного навчального процесу;

- на якість процесу навчання впливає те, що розклад дня курсанта дуже насичений. В ньому окрім участі у навчальному процесі присутні такі заходи як: добові чергування, участь у охороні громадського порядку, участь у господарських роботах, що впливає на використання вільного часу для навчання;

- у деяких курсантів інколи виникли труднощі щодо опрацювання матеріалу без «живого» спілкування з викладачем.

З метою подолання виявлених проблем в університеті протягом 2010-2011 років здійснені наступні заходи:

1. Для забезпечення доступу особового складу університету до мережі Інтернет обладнано 3 зони Wi-Fi та забезпечено провідний Інтернет зв'язок у гуртожитках курсантів. Згодом заплановано покрити бездротовим зв'язком всю територію навчального закладу.

2. В університеті створена нормативно-правова основа впровадження дистанційного навчання в ХНУВС: Розпорядження від 23.02.2011 № 35 «Про створення робочої групи Харківського національного університету внутрішніх справ з питань організації дистанційного навчання», Наказ ХНУВС від 16.04.2011 № 182 «Про затвердження Положення про організацію дистанційного навчання у ХНУВС», Наказ ХНУВС від 16.04.2011 № 180 «Про затвердження Положення про порядок створення та експертизи дистанційних курсів у Харківському національному університеті внутрішніх справ».

3. Університетом був придбаний сервер, який використовується виключно для організації навчального процесу з використанням технологій дистанційного навчання (електронна адреса серверу <http://nmc.univd.edu.ua>). Для користувачів сайту передбачений гостьовий доступ до певних розділів.

4. У 2012 році заплановані курси підвищення кваліфікації науково-педагогічного складу ХНУВС в галузі створення дистанційних курсів та інших ресурсів і сервісів навчального призначення включаючи електронні посібники,

а також їх впровадження у навчальний процес. Крім того, на протязі березня 2012 року до розкладу школи «молодого викладача» внесено модуль «Основи дистанційного навчання».

5. Заплановано створення дистанційного курсу для курсантів університету з основ дистанційного навчання та користування СДН «Moodle», яка встановлена на сервері дистанційного навчання університету.

Список літератури:

1. Андреев А.А., Солдаткин В.И. Дистанционное обучение: сущность, технология, организация [Текст] / А.А. Андреев, В.И. Солдаткин. – М.: Издательство МЭСИ, 1999. – 196 с.

2. Дистанционное обучение в профильной школе [Текст]: Учебное пособие для студ. высш. учеб. заведений / Е. С. Полат, А.Е. Петров, М.А. Татарина и др.; под ред. Е. С. Полат. — М.: «Академия», 2009. – 208 с.

3. Технологія розробки дистанційного курсу [Текст]: Навчальний посібник / В.Ю. Биков, В.М. Кухаренко, Н.Г. Сиротенко, О.В. Рибалко, Ю.М. Богачков; за ред. В.Ю. Бикова та В.М. Кухаренка – Київ, Міленіум. – 2008. – 324 с.

4. Шуневич Б.І. Тенденції розвитку дистанційного навчання у зарубіжній вищій школі [Електронний ресурс] // Інформаційні технології і засоби навчання – 2008. – Вип. 3(7). – Режим доступу до журн.: <http://www.nbuu.gov.ua/e-journals/ITZN/em7/emg.html>.

5. Сурнин И.П. Методика дистанционного обучения в вузах МВД России [Електронний ресурс]: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08/ И.П. Сурнин. - Москва, 2004. - Режим доступу: <http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/117165.html>.

6. Иванов И.П. Развитие курсанта как субъекта учебно-познавательной деятельности в условиях информатизации вузов МВД России [Електронний ресурс]: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08/ И.П. Иванов. - Барнаул, 2003 - Режим доступу: <http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/108864.html>.

7. Смаглюк В.М. Дистанційний навчальний курс «Інформаційне

забезпечення правоохоронних органів» [Текст] / В.М. Смаглюк // Інноваційні технології підготовки правоохоронців: Матеріали науково-методичної конференції 22 квітня 2011 р., Київ: НАВСУ. – С.144-146.

8. Підвисоцький В.В. Розвиток дистанційної освіти в національній академії внутрішніх справ [Текст] / В.В. Підвисоцький // Інноваційні технології підготовки правоохоронців: Матеріали науково-методичної конференції 22 квітня 2011 р., Київ: НАВСУ. – С.169-171.

9. Про затвердження Положення про підготовку фахівців у вищих навчальних закладах МВС за заочною та дистанційною формами навчання [Електронний ресурс]: Наказ МВС України від 21 липня 2008 року № 346. – К.: CD-вид-во «Інфодиск», 2010. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM): кольор.; 12 см. – Систем. вимоги: Pentium-266; 32 Mb RAM; CD-ROM Windows 98/2000/NT/XP. – Назва з екрану.